

Türk-Macar Diplomatik Ziyaretlerinin Türk Basınına Yansımaları (1930-1931)

Ihsan Sabri Balkaya*

Özet

1930-1931 yılları Türkiye-Macaristan diplomatik ziyaretlerinin yoğunluk kazandığı bir süreç olmuştur. Macar Dışişleri Bakanı M. Walko ile başlayan bu süreç, Macar Başbakanı Kont Bethlen ile devam etmiştir. Bu ziyaretleri Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Teyfik Rüştü Aras'ın ziyaretleri takip etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası gelişmeler, bu diplomatik girişimleri Balkanlar'da ve Avrupa'da önemli kılmıştır. Türk basını da, Türk-Macar ilişkileri ve dostluğuna dayalı bu ziyaretlere gereken ilgiyi göstermiştir. Türk gazeteleri bu diplomatik ziyaretleri haber olarak sayfalarına taşımış ve gereken yorum-kritik yapmışlardır. Türk basını "Türk-Macar Kardeşliği" özdeyişini ilgi ve yorumlarının merkezine almıştır. Bu gün olduğu gibi dün de, ülkeler arası diplomasi basın için her zaman önemini korumuştur. Bu durumu 1930-1931 Türk basınında da görmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Türk Basını, Diplomasi, Balkanlar, Türk-Macar Kardeşliği, Barış, Dostluk.

Macarlar yaklaşık bin yıldan fazla bir süre önce Orta Avrupa'da Tuna ve Tisza ırmakları arasındaki topraklara yerleşmişlerdir. Macarlarla-Türklerin birbirini tanımaları ve ilişkileri yine bin yılı aşan bir süreyi içermektedir. 1867 yılında bağımsız olmalarına karşın Avusturya'dan ayrılmayarak ikili bir devlet sistemi içerisinde varlıklarını devam ettirmişlerdir. Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti'nin, Almanya- Avusturya-Macaristan ittifakının içinde yer alması Türk-Macar hükümetleri arasındaki siyasî, kültürel ilişkilerin ve dostluğun artmasına sebep olmuştur. Bu durumun en belirgin göstergesi, Macar hükümetinin Budapeşte'nin en büyük caddelerinden biri olan Museum Körüt'e V. Mehmet Reşad adını vermesi olmuştur (1915). Buna karşılık Osmanlı Devleti de İstanbul'da önemli bir caddeye "Macar Kardeşler" adını vermiştir. Osmanlı Devleti'nin 1912 yılında Budapeşte başkonsoloslukuna atamış olduğu Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Türk-Macar dostluğunun gelişmesinde önemli hizmetleri olmuştur. Birinci Dünya savaşı yıllarında İstanbul'da Macar- Türk Dostluk Cemiyeti, Şam'da ise Osmanlı-Avusturya Macaristan Kulübü kurulmuştur. Savaştan

* Ihsan Sabri Balkaya, Atatürk Üniversitesi K.K.E. Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, Erzurum.

sonra Avusturya–Macaristan'ın parçalanması ile topraklarının ve nüfusunun büyük bir çoğunluğunu kaybeden bir Macaristan doğmuştur. ¹

Macaristan savaş sonrası kendi bağımsızlığını ve topraklarını korumaya çalışırken, Türk milletinin uğradığı işgal ve sonrası gelişmelerle de yakından ilgilenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde başlatılan bağımsızlık mücadelesi, 1912'de kurulmuş olan Macar Turan Derneği ve Macar basınından özellikle Pesti Hirlap, Magyarsag gazeteleri tarafından kamuoyuna takdirle övünçle yansıtıldığı gibi, Avrupa Kamuoyunun da yanlış bilgilendirilmesine engel olunmaya çalışılmıştır. Macarlar Türklerin bağımsızlık yolundaki başarılarına hayranlık duymuşlar, Cumhuriyetle birlikte atılan her adımı coşkuyla ve içtenlikle karşılamışlardır. Atatürk'ün kurmuş olduğu yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Türk halkının girdiği yeni tarihi yol büyük ilgi ve alaka uyandırmıştır. ²

Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan arasındaki siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkiler, bu dostluk havası içerisinde oluşmuş ve her geçen gün gelişmiştir. 1930'lu yıllara gelindiğinde ise iki ülke arasındaki diplomatik ziyaretlerin yoğunlaştığı gözlenmiştir. Bunda da birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarını kabullenmeyen ve değiştirmek isteyen revizyonist devletlerin girişimlerine karşı anti revizyonist politikalar geliştiren devletlerin tutumları etkili olmuştur. Macaristan revizyonist grubun içerisinde yer alırken, Türkiye anti revizyonist politikaların ve oluşumların içerisinde yer almıştır. Ama buna rağmen her iki ülke yöneticileri aradaki dostluk ve iyi ilişkiler yumağına zarar vermekten kaçınmışlardır. Bu zaman dilimi içerisinde gerçekleşen ziyaretlerin özellikle Türk basınının da nasıl yer aldığı, haber ve yorum yapıldığı bu çalışmada ele alınmıştır.

1923'ten 1930'a Türk Macar İlişkilerine Genel Bir Bakış

Türkiye Lozan sonrası, bir taraftan Lozan'dan arta kalan meseleleri çözüme kavuşturmaya çalışırken, diğer taraftan barışçı bir dış politikayı kendine temel ilke olarak kabul etmiştir. Bu anlayış içerisinde her devletle dostluk ilişkilerini geliştirmeyi amaç edinmiş ve devletlerarası dostluk ve barışı korumayı amaçlayan girişimlerin içerisinde yer almaktan kaçınmamıştır.

Bu temel dış politika anlayışı içerisinde Türk–Macar ilişkilerinin de geliştiğini görmek mümkündür. 1920'de Macaristan'da ilan edilen krallığın, naib unvanını alarak başına geçen Amiral Horthy³ ile Atatürk arasındaki samimi ilişki, iki ülke arasında 18 Aralık 1923'te Türkiye-Macaristan Dostluk Antlaşmasının Ankara'da imzalanmasıyla⁴ kendini göstermiştir. 1923 yılının önemli gelişmelerinden birisi de bazı Macar vatanperverlerin, milletvekili Frederic

¹ Melek Çolak, Türk–Macar İlişkileri Ve Macaristan'ın Türk İnkılabına Bakışı (1919-1938), *Beşinci Uluslar arası Atatürk Kongresi 8-12 Aralık 2003 Bildiriler*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005, s.1255.

² Çolak, age, s. 1256-1259

³ Fahir Armaoğlu, 20. Yüz Yıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1987, s.180. H.Berke Dilan, *Siyasi Tarih* 1914-1939, Alfa Yayınları, İstanbul 1998, s. 61. Amiral Horthy naib unvanını alırken, başbakanlık koltuğuna da 1931 yılına kadar Kont Bethlen oturmuştur.

⁴ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları* (1920-1945), I. Cilt, , Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. 656.

vasıtasıyla Mustafa Kemal'e bir Şif İftihar takdim etmek üzere görevlendirilmesi olmuştur. Bu hadise Türk basınında " Büyük Gazi ve Macar Kardeşlerimiz" başlığı ile gündeme getirilmiştir. Eski Macar Başvekili de olan Frederic Türkiye'den döndükten sonra parlamentoda yapmış olduğu konuşmada duygularını ve intibalarını şöyle dile getirmiştir: "...İtilaf devletleri ile olan münâsebatımıza sadakâtımız ne kadar büyük olursa olsun Macar Millet Meclisinde Türkiye'yi emsalsiz mesaiyesinin semavatından dolayı tebrik etmeğe cesaret edemeyecek mebuslar bulunmasına ihtimal vermem. Sulhün akdinden beri İtilafın tazyikasına rağmen Türkiye hürriyeti için orduca mükemmel bir suretde mücadele etmiştir ki bu harekâtı bütün mağlup milletlere ders teşkil etmelidir..."⁵ Konuşmasına devam eden Frederic, Mustafa Kemal'den Macar Meclisi için kendisi tarafından imza edilmiş bir fotoğrafını istediğini belirtmiş ve Mustafa Kemal'in bu kabul töreninde kendisine söylediklerini meclis kürsüsünden aktarmaya devam etmiştir. Frederic, Mustafa Kemal'in iki kardeş milletin geçmişte birbirlerinden ayrı düşüklerinden söz ederek tarih içerisinde ilişkilerimizin bu şekliyle devam ettiğini belirtmiştir. Mustafa Kemal'in kendisine sunulan kılıcı ömür boyu taşıyacağını, bir kaç milyon Macar'ın hak etmedikleri bir duruma düşürüldüklerini ancak kurtuluşun gerçekleşeceğini ve kendisinin yoğun çalışmalarının azaldığı zaman iadeziyaret yapacağını söylediğini belirtmiştir. Mustafa Kemal Frederic'e yaşanan şu zor günlerde eski müttefiklere sadık kalmak gerektiğini, Avrupa'da hareketliliğin çok uzak olmadığını, çünkü şimdiki kadar milletlerin hiç bu kadar esarete mahkûm edilmediğini vurgulamıştır. Esarete düşen milletlerden demokrasi ve millî esaslar dairesinde bir cemiyetin kurulacağını buna Londra ve Roma'nın dâhil olma ihtimalleri olduğunu ancak Paris'in katılmayacağını kesin görüldüğünü belirtmiştir.⁶ Mustafa Kemal bu değerlendirmeleriyle birinci dünya Savaşı sonrası Avrupa ve özellikle Balkanlarda yaşanacak gelişmelere 1923'te ışık tutmuş ve Macaristan'a kardeş tavsiyesinde bulunmuştur.

Lozan sonrası Macaristan'la imzalanan dostluk antlaşmasıyla başlatılmış olan diplomatik ilişkilerin ikinci adımını karşılıklı olarak elçiliklerin atanması takip etmiştir. 1924 yılının Şubat ayında Ankara'ya atanan Macar elçisi Lodislas Tahy 11.05. 1924'te güven mektubunu ve Horty'nin özel mektubunu Atatürk'e sunmuştur.⁷ Atatürk'te Macaristan Orta Elçiliğine Urfa milletvekili Hüsrev Beyi atamıştır.⁸

Türkiye ile Macaristan arasındaki siyasî, ticarî, ekonomik ve sosyal ilişkiler her geçen gün daha da yoğunlaşmıştır. Karşılıklı olarak tarımsal ve hayvansal ürünlere olan ihtiyacın giderilmesi için gerekli kolaylıklar gösterilmiştir. Özellikle tarım ürünleri ihtiyacını Türkiye'den gideren Macaristan'dan, Türkiye'de küçük ve büyük baş hayvan ithal etmiştir. Bu ilişkiler çerçevesinde, üç kez altışar ay uzatılan Türkiye-Macaristan Ticaret antlaşması 29.3.1927 yılında

⁵ Hakimiyeti Millîye Gazetesi, 10 Muharrem 1342, (22 Ağustos 1339- 1923, Çarşamba).

⁶ Hakimiyeti Millîye, 10 Muharrem 1342, (22 Ağustos 1339- 1923, Çarşamba).

⁷ Çolak, age, s. 1261.

⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA);Fon Kodu: 030. 18. 01. 01., Yer No: 09. 19.8

onaylanmıştır.⁹ Yine iki ülke arasında gerek yetişmiş eleman ihtiyacını gidermek, gerekse her iki ülke topraklarında ikamet eden vatandaşların sorunlarını çözmek için 1927 yılının Şubat ayında İkamet Antlaşması¹⁰ ile 1929 yılının Ocak ayında Hakemlik, Uzlaşma ve Tarafsızlık Antlaşması imza edilmiştir.¹¹

Macar Dışişleri Bakanı M. Valko ve Başbakanı Kont Bethlen'in Türkiye Ziyareti

Bir taraftan 1929 dünya ekonomi bunalımı diğer taraftan Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda toprak kaybeden devletlerin (Almanya, İtalya, Bulgaristan, Macaristan) politikaları, devletlerarası diplomatik ziyaretleri ister istemez zorunlu bir şekilde yoğunlaştırmıştır. Bu yoğunluk özellikle Balkanlarda ve Balkan Devletleri arasında görülmüştür. Türkiye'de bu coğrafyada yer alan bir devlet olarak, Bulgaristan, Yunanistan ve Macaristan gibi bölge devletleri tarafından dikkate alınmıştır. Bu önemseme içerisinde diğer devletlerle olduğu gibi Macaristan ile Türkiye arasında da başbakan ve dışişleri bakanları düzeyinde ziyaretler gerçekleşmiştir.

Macar Dış İşleri Bakanı M. Walko yanında eşi, genel siyasi işler müdürü Baron Apor, basın müdürü M. Dö Mariyaşi ve özel kalem müdürü M. Lö Kont Şapi ile birlikte 23 Mart 1930 Pazar günü Edirne sınırında karşılanmış, hazırlanmış olan özel trene alınarak İstanbul'a sabah saat 9'40 da ulaşmıştır. Bakan ayağının tozuyla Türkiye'ye sırf Türk Dış işleri bakanı ile görüşmek için geldiğini, Ankara'da Türk hükümet yetkilileri ile görüştüğünden sonra basına açıklama yapacağını söylemiştir.¹² Akşama kadar İstanbul'da kalan Macar bakan, dinlenip resmi temaslarını tamamlayarak akşam yemeğinden sonra boğazda bir gezintiden sonra Haydar Paşa tren garından Ankara'ya hareket etmiştir.

Macar Bakan M. Walko ve yanındakiler 24 Mart 1930 sabahı Ankara'ya varmışlardır. Ankara garında gelen misafirleri Türkiye'nin Peşte (Budapeşte) elçisi İzmir milletvekili Vasıf Bey ile birlikte Ankara'daki Macar aileler ve işçiler karşılamıştır.¹³ M. Walko vakit kaybetmeden ziyaretlerine başlamıştır. Öğlene kadar Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü (Aras), TBMM başkanı Kazım Beyi ve Başbakan İsmet Paşayı ziyaret etmiştir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ise misafir bakanı saat 17'de köşkte kabul etmiş ve görüşme yaklaşık iki saat sürmüştür. Türk Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Beyin verdiği akşam yemeğinde her iki ülkenin bakanları sırasıyla birer konuşma yapmışlardır. İlk söz alan Tefik Rüştü Bey; geçmişten devam edip gelen ilişkiler ve dostluğa değinerek, geçen yıl yapmış olduğu Macaristan ziyaretinden oldukça memnun ayrıldığını ifade etmiştir. Söz alan Macar bakan M. Walko ise, Budapeşte'den kendilerine kan ve tarih bağı ile bağlı bir memlekete gittiği hissiyatı ile ayrıldığını ama bundan daha fazlasını bulduğunu ifade ederek sözlerine başlamıştır. Bir darbimesel

⁹ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer no: 27.17.19

¹⁰ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer no: 23.27.20.

¹¹ Soysal, age, s. 660. Çolak, age, s.1261.

¹² Cumhuriyet Gazetesi, 24 Mart 1930, Pazartesi.

¹³ Akşam Gazetesi, 25 Mart 1930, Salı.

haline gelen "Türk-Macar kardeşliği" ifadesinin bu durumu tek başına izah edemeyeceğini, bunun köklerinin iki milletin yakın tarihinin son safhalarında da aramak gerektiğine dikkat çekmiştir. Her iki milletin aynı zaman diliminde millî tarihlerinin en büyük felaketlerine karşı koymak mecburiyetinde kaldıklarını bu durumun ise iki ülke arasındaki ilişkileri ebedi bir şekilde kuvvetlendirdiğini söylemiştir. Konuşmasını Türk milletinin bağımsızlık mücadelesi ve Mustafa Kemal'e getirerek: "Türk milleti mevcudiyetini tehdit eden tehlikeleri yenmiştir. Ve bu muvaffakiyetlerine karşı cihanın göstermiş olduğu hayranlık, Türk milletinin yılmaz ve yorulmaz kudretine karşı gösterebileceği en iyi ihtiram olmuştur. Gazinin dehası ve ulvi vatanperverliğiyle yaratmış olduğu yeni Türkiye'nin doğuşu ve tecrübeli devlet adamlarının akılâne idaresi altında bütün alanlarda memleketin göstermiş olduğu inkişaf, bütün milletler için misal teşkil edebilir." diyerek sürdürmüştür. Dış siyaset ile ilgili olarak ise Macaristan'ın milletler arasında adaleti yerleştirmek prensibinin olduğunu, Türkiye'nin şerefli bir barışı gerçekleştirmesinden dolayı da takdir ettiklerini hatırlatmıştır. 1929 yılında iki ülke arasında imzalanan Bitaraf, Uzlaşma ve Hakem Antlaşmasının Macar halkında sadece şekli bir memnuniyet değil, iki milleti birleştiren siyasi amaçlara doğru atılmış bir adım olarak kabul edilmesinden kaynaklandığını, Macar milletinin Türkiye'nin ilerlemesini dikkatle ve samimiyetle takip ettiğini, gerçek bir kardeş hissiyle şanlı bir gelecek temenni ettiğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁴

Macar heyetinin Ankara'daki ilk günleri bu şekilde geçmiş olup ertesi gün Etnografya Müzesi ve Türk Ocağı gezilmiştir. Türk Ocağı başkanı Hamdullah Suphi ve ocak heyeti misafirleri karşılamıştır. Hamdullah Suphi veciz bir konuşma yapmıştır. Yaptığı bu veciz konuşmanın girişinde şu ifadeler yer almıştır: "Türkiye'ye gelir gelmez yaptığınız açıklama Türk milletine nasıl bir kardeşlik hissi ile temas ettiğinizi hepimize öğretmiştir. İşte köklerini asli ırkınız gibi Turan topraklarına salmış olan Türk Ocakları da bugün size daha az derin olmayan bir his ile hoş geldin demişlerdir..."

"Nazır beyefendi, bugün ise bir takım hadiselerin madden bizden uzaklaştırdığı fakat uyanan milli vicdanların her zamankinden daha fazla yaklaştırdığı millet şahsında selamlamakla hususi bir bahtiyarlık duymaktayım." Hamdullah Suphi konuşmasının devamında Türk için Macar milletinin ne ifade ettiğini ise: "...Türk için Macar milleti, adetçe kendinden birçok kereler üstün milletlerin arasında ve zamanların önüne yığıldığı fenalıklara rağmen mağrur şahsiyetini pürüzsüz muhafaza edebilmiş olan erkek ve kahraman ırktır..." diyerek samimi duygularını dile getirmiştir. Bundan sonra ise Türk milletinin Macar milleti için beklentilerini şu cümlelerle dile getirmiştir: "...ve biz eminiz ki, Avrupa'nın ortasında yığıtçe duyguların ve ulvi fikirlerin sahibi olan Macarlar en esaslı halleri ve vasıfları dolayısıyla lâayık oldukları parlak geleceğe doğru yükselmekte devam edeceklerdir." Türk ocağındaki topluluk huzurunda yapı-

¹⁴ Hakimiyeti Milliye, 25 Mart 1930, Salı. Cumhuriyet, 25 Mart 1930, Salı. *Ayın Tarifi*, Aylık Siyasi Mecmua, C.22, Nisan 1930, S. 73, s. 6024-6026.

lan konuşmanın ilerleyen kısmında, Türk–Macar ilişkilerinin siyasî, sosyal, kültürel, ekonomik tarafına da değinen Hamdullah Suphi özellikle Türk Ocağı'nın Macar cemiyetleri ile ilişkilerinin gelişerek devam ettiğini, Macar bilim adamlarıyla daha da sıkı bir temas halinde olduklarını hatırlatmıştır. Hamdullah Suphi konuşmasının sonunda Macar bakana şöyle seslenmiştir: "...Memleketinize döndüğünüzde Macar dostlarıma ve kardeşlerime deyin ki; Biz onlara kalpten bağlıyız ve onların felaket ve saadetleri bizim felaket ve saadetimizdir..."¹⁵ Bu konuşma sonrası söz alan M. Walko, Hamdullah Suphi'ye içten ve samimi duygu ve düşüncelerine teşekkür etmiş, konuşmasına şöyle devam etmiştir: "...Sizden isteyeceğim bir şey varsa , o da ocağınızın bir araya topladığı binlerce Türk nezdinde (kuvve-i iradesine) ve Türk dehasının yaratma kabiliyetine karşı duyduğum hayrete tercüman olmağınızdır..." Macar bakan Türk milletinin amaçlarına ulaşacağını, Türk–Macar cemiyetlerinin ellerinden geleni yaptıklarını kendisinin de destek ve teşvik için gayret göstereceğini, Macaristan'daki Türklerle aralarındaki kardeşliğin ve dostluğun kuru bir sözden ibaret olmadığını Türkiye'ye ispat edeceğini bilhassa vurgularak konuşmasını tamamlamıştır.¹⁶

M. Walko'nun Ankara'ya ulaştığı 24 Mart günü, Hakimiyeti Milliye Gazetesinde Zeki Mesut " Gündelik" adlı köşesinde, " Türk Macar Dostluğu" başlıklı bir makale kaleme almıştır. Zeki Mesut bu yazısında; devletlerin dostluklarının birçok etkene bağlı olarak geliştiğini bunlardan en önemlisinin menfaatler olduğunu yazmıştır. Türk ve Macar dostluğunun ise bununla beraber, millî hislerle daha kuvvetli ve samimi bir şekilde kurulup geliştiğini yazmıştır. Aynı ırka mensup olmanın iki milleti birbirine yaklaştırdığını, birçok noktadan aynı seciye ve fazilete sahip olduklarını ve yalnızca bu noktaların bile iki devlet arasındaki dostluğu yaratmış olduğunu dile getirmiştir. Zeki Mesut yazısında, Birinci Dünya Savaşı ve sonrası gelişmeleri de ele alarak, Orta Avrupa'da dengenin ve statükonun temel taşlarından birinin Türkiye–Macaristan dostluğu olduğunu hatırlatmış, savaş sonrası birliği parçalanan Macaristan'ın iyi bir enerji ile ve özellikle de Amiral Horthy'nin liderliğinde bu sorunlarını başardığını vurgulamıştır. Yazısını şu ifadelerle tamamlamıştır: "Başvekil Kont Bethlen ve Hariciye Nazırı Walko yaralı fakat kuvvetli bir milletin mukadderat ve ideallerini, beynelmilel siyasetin bin bir türlü güçlükleri içinde güzel idare eden Macar vatanperverlerdir.

Bugünlerde misafirimiz olan Macar Hariciye Nazırı, Türklerin bu taktir hislerini daha yakından görüp anlayacaktır. Kalp Kalbe karşıdır....."¹⁷

Macar Dışişleri Bakanı M. Walko 27 Mart 1930 günü otomobille Ankara'ya gelmiş, müze ziyaretinde bulunmuş, Akşam trenle İstanbul'a hareket etmiştir. İstanbul'da bakanı Vali ve belediye vekili Fazlı Bey karşılamıştır. Öğleden sonra İstanbul'da camileri gezen Macar bakan aynı günün akşamı trenle Ma-

¹⁵ Hakimiyeti Milliye, 27 Mart 1930, Perşembe.

¹⁶ Hakimiyeti Milliye, 27 Mart 1930, Perşembe.

¹⁷ Zeki Mesut, " Türk Macar Dostluğu", *Hakimiyeti Milliye*, 24 Mart 1930, Pazartesi.

caristan'a hareket etmiştir.¹⁸ Hareketinden önce Anadolu Ajansına açıklama yapmıştır. Türk basınında " Macar Dostumuz Gitti" başlıkları yanında, "M. Walko Mühim Beyanatta Bulundu" başlıkları da yer almıştır. M. Walko yapmış olduğu açıklamada; Türkiye'de hayret ve takdirle görülen faal ve yaratıcı mesai karşısında son derece mutlu olduklarını açıklayarak, Türkiye'nin her tarafında gördükleri kardeş ve samimi kabulden hararetle memnuniyetini dile getirmiştir. Yapmış olduğu ikili görüşmelerin iki millet arasındaki ilişkilerin başlı başına gelişmesi için olumlu etki yapacağı ümidini taşıdığını, Macar - Türk kardeşliğine dayanan Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşmasının mevcut iki ülkenin siyasî ilişkilerini kuvvetlendirdiğini ve ihtiyaçları tamamen giderdiğini söylemiştir. Kültürel konuların kuvvetlendirildiğini, kan ve tarih bakımından en yakın milletlerden biri olan Türk milleti ile ilgili kendi vatandaşlarının araştırmalar yapmaları için elinden gelen desteği sağlayacağını, ekonomik anlamda iki ülke ilişkilerinin her geçen gün geliştiğini ve ticarî ilişkilerin ciddi bir artış gösterdiğini söylemiştir. Son söz olarak Mustafa Kemal ile ilgi şu samimi kanaatlerini dile getirmiştir. "...Türk Reisi Cumhuriyet Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin yüksek şahsiyetlerinin üzerimde icra etmiş olduğu kuvvetli tesiri bir kere daha ehemmiyetle kaydetmek isterim.Benimle görüşme lütfunda buldukları sırada kendilerinin gerek siyasî gerek iktisadî sahadaki noktai nazarlarının vüsat ve derinliğini hayranlıkla takdir etmek imkanını elde ettim..Böylesine bir reisin ve diğer devlet adamlarının yetiştiren bir millet parlak bir istikbale malik olacağından katiyen emin olabilir."¹⁹ Macar bakan Peşte'de de Macar ajansına aynı içerikli bir açıklama yapmıştır.

Macar Dış İşleri Bakanı M. Walko'nun Türkiye ziyareti beş gün sürmüştür. Bu süre içerisinde Türk basını Macar bakana oldukça fazla yer vermiş olup, gelişmeler gayet teferruatlı bir şekilde kamuoyuna aktarılmıştır. Özellikle iki milletin ırk ve kültür bağlamındaki kardeşliğine vurgular yapılmış, bu kardeşliğin karşılıklı menfaatleri korumak ve geliştirmek adına çok büyük manevi bir dinamit olduğu kanaati her iki taraf yetkililerince de açıklanmıştır. Türk basınında haber boyutunun dışında köşe yazarlarından Zeki Mesut'un bir değerlendirme yazısı kaleme aldığı gözlenmektedir. Macar Bakan ülkesine gayet memnun bir şekilde, yapılan görüşme ve anlaşmalarla diplomatik başarıları gerçekleştirmiş olmanın mutluluğu içinde dönmüştür.

Aslında 1930 yılı Türkiye için özellikle Balkan Devletleri tarafından diplomatik ziyaretlerin yapıldığı bir yıl olmuştur. Macar Dış İşleri Bakanı M.Walko'dan yedi ay sonrada Macar Başbakan Kont Bethlen Türkiye'ye diplomatik bir ziyarette bulunmuştur. Hatta bu ziyaret Yunanistan Başbakanı Venizelos'un ziyaretleriyle aynı günlerde gerçekleşmiştir. Böylesine önemli iki başbakanın ziyaretleri ister istemez Türk basınında hak ettiği yankıyı uyandırmıştır. Macar Başbakanın ziyareti üç gün öncesinden Türk basınında haber olmaya başlamıştır. 25 Kasımdan itibaren verilen haberlerde hangi gün toprak-

¹⁸ Cumhuriyet, 27 Mart 1930, Perşembe.

¹⁹ Cumhuriyet, Hakimiyeti Milliye, Akşam, 29 Mart 1930, Cumartesi. *Ayın Tarihi*, Aylık Siyasi Mecmua, C. 22, Nisan 1930, S. 73, s. 6029.

larımıza ayak basacağı, saat kaçta nerde ne zaman olacağı, İstanbul ve Ankara programı oldukça teferruatlı bir şekilde Türk basınında yer almıştır.

Macar Başbakan ülkesinden ayrılmak için terene binerken şu açıklamada bulunmuştur: "...Cumhuriyetin yedinci senesi kutlamalarında Türkiye'ye giderek Gazi Hazretlerini Macar milleti adına selamlamaktan istisna bir haz duyacağım, iki ülkeyi ilgilendiren işler hakkında görüşmek, Türk-Macar Ticaret Antlaşması'ndan sonra muallakta kalmış olan bazı iktisadi meseleleri kati olarak tenvir(aydınlatma) eylemeğe fırsat bulacağımı ümit etmekteyim.."20 Bu açıklama Kont Bethlen'in ziyaretindeki kamuoyuna dönük tarafının ticarî ve iktisadî meseleler olduğunu ortaya koymaktadır.

27 Ekim 1930'da İstanbul'a trenle gelen Kont Bethlen askeri törenle Sirkeci'de karşılanmıştır. İstanbul Valisini ve Kolordu Komutanını ziyaret eden Bethlen şehri gezdikten sonra akşam saat 19'30 da yine özel trenle Ankara'ya hareket etmiştir. Ankara'da 28 Ekim sabahı saat 11 civarlarında Başbakan İsmet Paşa ve Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü ve diğer protokol tarafından karşılanmıştır. Ankara istasyonundaki karşılamada istasyon Türk ve Macar bayrakları ile süslenmiş, askeri kıta tarafından selamlanmış ve halk tarafından coşkuyla karşılanmıştır.²¹ Kont Bethlen protokol gereği resmi ziyaretlerini yapmış, öğlen Tevfik Rüştü beyin, akşamda İsmet Paşa'nın onuruna verdiği akşam yemeğine katılmıştır. Bu yemekte Yunan Başbakan Venizelos ve Dış İşleri Bakanı Mihalakopoulos'ta yer almıştır. Bu arada Türk hükümeti tarafından bir resmi açıklama yapılmıştır. Bu açıklamada Macar Başbakanın Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin davetlisi olarak Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına katılmak için üç günlüğüne Ankara'ya geldiği bildirilmiştir. Bu ziyareti Yunan Başbakan ve dışişleri bakanının ziyaretine de tesadüf ettiği dile getirilmiştir.²²

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı törenlerine katılan misafir devlet başkanları Mustafa Kemal ile beraber törenleri izlemişleridir. Törenden sonra Ankara Palas'a geçen Kont Bethlen Akşam Gazetesi muhabirinin gözlemleri ile ilgili sorusuna; Türklerin Macarları sevdiğini bildiğini ancak bu kadar fazla bir muhabbeti tahmin etmediğini, bu sevgi ve muhabbete müteşşekir olduğunu ifade ederek, Yunanistan Başbakanı Venizelos ile tesadüfen burada karşılaştığını, hiç bir ortak görüşmenin olmadığını, Türkiye ile genel siyasî konularda görüş alış verişinde bulunduğunu ve iki ülke arasında çok özel görüşmeye sebep olacak bir konunun olmadığını vurgulamıştır. Akşam Gazetesi muhabiri ile bu görüşme devam ederken otel odasının balkonundan içeri gelen "Yaşa Varol!" alkışlı tezahüratları karşısında balkondan bakan Macar Başbakan "Gazi Gidiyor" diyerek şu cümleyi ilave etmiştir: "Çok Büyük Adam, Bahtiyarsınız!"²³ kendinden önce gelen dışişleri bakanı gibi Mustafa Kemal karşısında hayranlığını ve kıskançlığını gizleyememiştir.

²⁰ Hakimiyeti Milliye, 27 Teşrinievvel (Ekim) 1930, Pazartesi. Cumhuriyet, 27 Teşrinievvel 1930, Pazartesi.

²¹ Akşam, 28-29 Teşrinievvel 1930, Salı - Çarşamba.

²² Milliyet Gazetesi, 29-31 Teşrinievvel 1930, Cuma- Cumartesi.

²³ Akşam, 31 Teşrinievvel 1930, Cuma.

Muharrem feyzi Cumhuriyet Gazetesindeki köşesinde, Kont Bethlen'in bu ziyaretini tahlil eden bir yazı kaleme almıştır. Muharrem Feyzi tahliline, Avrupa siyasetinin iki önemli şahsiyeti Macar ve Yunan başbakanlarının aynı anda Türkiye'de bulunmalarının önemli bir siyasi hadise olduğunu belirterek başlamıştır. Birinci Dünya savaşından sonra Macaristan'ın Avusturya'dan kurtulmasına rağmen, Trianon Antlaşması ile topraklarının onda yedisini kaybettiği, üç milyon Macar'ın vatansız kaldığı, yüklü miktarda savaş tazminatı gibi çok ağır şartlarla yüz yüze bırakılmasının sebebinin, Türk ırkından olmalarından başka bir şeyle izah edilemeyeceğini hatırlatmış ve bu durumun Avrupa devletlerinin Macaristan'ın siyaseten önemi olmayan bir devlet olarak görmelerinin yaratıcısı olduğu kanaatini ortaya koymuştur. Muharrem Feyzi bu olumsuzluklara rağmen Macaristan'ın on yılda yeniden hareketlenerek gelişme gösterip Avrupa politikasında ikinci derecede önemli bir devlet durumuna geldiğini, İtalya ile sıkı Lehistan ile derin bir tarihi dostluğu olduğunu, Romanya ve Yugoslavya ile iktisadî konferanslarla ilişkilerini kurduğunu sıralayarak bütün bunların yaratıcısı Macar liderler hakkında şunları dile getirmiştir: "...Naibi hükümet Amiral Horthy ile başvekil Kont Bethlen'in siyasî dirayet ve kifayetleri de Macar milletinin dar vakitlerinde ve karanlık günlerinde imdadına yetişmiş ve bu yüksek millete rehberlik etmiştir. Kont defalarca Avrupa başkentlerini ziyaret etmiş Cenevre toplantılarında bulunmuş ve nereye gittiyse Macaristan'ın şerefini ve ehemmiyetini yükseltti..."²⁴ Yazının devamında iki milletin ortak tarihi geçmişini hatırlatılarak, Birinci Dünya Savaşı'nın iki milletin birbirinin kıymetini daha iyi anlamalarına sebep olduğunu ve Ankara ziyaretinin dünya siyaseti bakımından dikkate değer ve iki ülke siyasi ilişkileri açısından ilk ve önemli bir adım olarak; birinin Balkanlarda diğersinin Avrupa'da siyasî, iktisadî ve coğrafi olarak gayet önemli bir stratejiye sahip Türk ve Macar milletleri arasındaki yakınlaşmanın, baş düşmanları için daima bir tehdit oluşturacağı yorumu yapılmıştır.²⁵

Macar başbakan Türkiye'den ayrılmadan bir gün öncede Yarın Gazetesi muhabirini kabul etmiş ve ziyareti ile ilgi açıklamalarda bulunmuştur. Kont Bethlen ilk önce hakim ve uzak görüşlü liderlerle, geleceğinden ve liderlerinden emin, çalışkan, kanaatkar ve birlik içerisinde olan milletlerin başarılı olmasının kaçınılmaz olduğu değerlendirmesi ile sözüne başlamıştır. Sonra sözü Türkiye'ye getirerek, amaçlarının, hedeflerinin gerçekleşmesi için en doğru yolda yürüdüğünü gördüğünden dolayı çok mutlu olduğunu, bu kanaatinin sadece aynı ırktan olmaktan kaynaklanan duygulardan doğmuş olmadığını, Türkiye'yi ziyaret eden diğer şahsiyetlerinde aynı tespitlerde bulunduğunu hatırlatmıştır. Türkiye'nin yakın doğuda güçlü ve gelişmiş bir ülke olarak yerini almasında Macaristan'ın büyük menfaatlerinin olduğunu, iki ülkenin ortak menfaatlerinin olduğu yerlerde Türkiye'nin en güçlü barış ve siyasî denge devleti olarak algılanması gerektiğini hiç kimsenin inkar edemeyeceğini ilave etmiştir. İsmet Paşa ve Tevfik Rüştü Beyle yapmış olduğu görüşmelerden gayet

²⁴ Cumhuriyet, 28 Teşrinievvel 1930, Salı.

²⁵ Cumhuriyet, 28 Teşrinievvel 1930, Salı.

memnun olduğunu, görüşmelerin derin dostluk ve kardeşlik havası içerisinde geçtiğini söyleyerek; iki ülkeyi ilgilendiren iktisadî ve siyasî bütün meselelerin en ince ayrıntısına varıncaya kadar tartışılıp konuşulduğunu, tartışılan ve incelenen konularda her iki ülkenin hükümet yetkilileri arasında tam bir fikir birliği olduğu intibasına sahip olduğunu ilave etmiş ve iki kardeş millet arasındaki bağların güçlendirilmesine hükümetlerin devam etmesinin gayet normal olduğunu söylemiştir. Kont Bethlen bu ziyaretinin Yunanistan Başbakanı Venizelos'la aynı anda gerçekleşmesinin hiç bir özel gayesi ve herhangi bir devletin aleyhinde olmadığını, özellikle yabancı basın yorumlarının yanlı ve yanlış olduğunu bu durumun tamamen bir tesadüf olduğunu özellikle vurgulamıştır. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in yüksek şahsiyetlerinin kendi üzerinde pek derin bir etki bıraktığını, Macar milletinin selam ve saygılarını millî bir bayram günü kendisine iletme fırsatı bulmuş olmaktan dolayı kendisini çok mutlu hissettiğini söylemiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir: "..Millî kuvvetin daimi surette artmakta olduğunu ve bir çok terakkiler temin ettiğini hayranlıkla görmek imkanı tahakkuk eden milli bayram günü münasebetiyle yapılan ihtişamlı merasim esnasında ve bu merasimin çerçevesi içinde Türkiye'yi yeniden tanzim tensik eden Reiscumhur Hazretlerinin yüksek siması çok daha büyük ve kudretli bir hal ve şekil iktisat etmiştir..." Söyleşinin bundan sonraki bölümünde Macar Başbakan Türk milletine ve hükümetine göstermiş oldukları kardeşçe kabulden dolayı teşekkür etmiş, son söz olarak Türk basınının da büyük bir gelişme gösterdiğini söyleyerek basından bir ricada bulunmuştur. Buda kendi şahsına gösterilen dostluk ve iyi niyetin aynısının Macar milletine gösterilmeye devam etmelerini istemesi olmuştur.²⁶

Macar Başbakan'ın Türkiye seyahati kendi ülkesinin basınında yoğun bir ilgiyle takip edilmiştir. Macar basını başbakanlarının Türkiye seyahatini olduğu gibi sayfalarına taşımıştır. Macar basınındaki değerlendirme ve yorumlar Türk basınında da yer almıştır. Akşam Gazetesi "Macar Gazetelerin Neşriyatı" başlığını atarken, Hakimiyeti Milliye "Türk Macar Dostluğu ve Macar Gazeteleri", Cumhuriyet Gazetesi " Macarlar ve Biz" gibi başlıklarla bu konuyu sayfalarına taşımışlardır.²⁷

Özellikle Macar gazeteler İsmet paşanın Kont Bethlen onuruna verdiği akşam yemeğindeki yapmış olduğu konuşmayı yayımlayarak, İsmet Paşa için " ..İsmet Paşa'nın şahsiyeti Ankara'da söylenen nutukların ehemmiyetini gösterir. İsmet Paşa İtilaf devletlerine galebe çalan Türk ordusunun ve Lozan heyeti murahhasasının reisidir..."²⁸ yazarak yaptığı konuşmanın göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğunu vurgulamıştır.

Macar basınından Nemresmi Peşti Hirlap Gazetesi, Kont Bethlen'in Türkiye'de karşılanması ve ağırlanmasının uluslar arası diplomatik ziyaretlerde yapılan uygulamanın çok üstünde olduğunu yazmıştır. Değerlendirmesine

²⁶ Yarın Gazetesi, 2 Teşrinisani (Kasım) 1930, Pazar.

²⁷ Akşam, 2 Teşrinisani 1930, Hakimiyet Milliye, 1 Teşrinisani 1930, Cumhuriyet, 5 Teşrinisani 1930.

²⁸ Hakimiyeti Milliye, 1 Teşrinisani 1930, Cumartesi.

devam eden gazete, doğunun büyük devleti olarak tanımladığı Türkiye'nin Gazi Mustafa Kemal'in yapmış olduğu inkılâplar sayesinde dünya siyasetinde bir yer edindiğini dile getirirken İsmet Paşanın ise konuşmasında iki millet arasındaki siyasî bağlara önemle vurgu yaptığını belirtmiştir. Yapılan karşılama ve konuşmaların “..Samimiyeti asil mazileri ve parlak istikballeri olan iki millet arasındaki bağları gösterir.” Olduğu şeklinde değerlendirmiştir.²⁹

Yine Macar basınından, Nemzeti Ujsağ Gazetesi ise bu seyahati bir başka açıdan ele almıştır. Kont Bethlen'in Türkiye ziyaretinin ve buradaki yaşanan çok samimi gelişmelerin, Macaristan'ın haklı emellerinden tehdit ederek vazgeçirmek isteyenlerin, Macaristan'ın sadece İtalya ile değil Türkiye ile de samimi ve etkili bir dostluğa sahip olduğunu göstererek kanaatlerini değiştirmiş olduğudur. Burada Nemzeti Ujsağ Gazetesi, Macaristan'ın Birinci Dünya Savaşı sonrası kaybettikleri konusundaki revizyonist isteklerine gönderme yaparak dostluk ilişkilerinin kendilerine güç ve haklılık kazandırdığı yorumunu yapmıştır.³⁰

Peşter Lloyd Gazetesi ise, Macar kamuoyunun Başbakanlarının Türkiye ziyaretini samimiyetle takip ettiklerini, Türk milletinin cumhurbaşkanının iki ülke arasındaki gittikçe gelişecek, samimi ve derin ilişkilerimizin olduğu açıklamasına kayıtsız şartsız sevinçle iştirak ettiklerini sayfalarına taşımıştır.³¹

Kont Bethlen 30 Ekim 1930 Perşembe günü akşam özel trenle Ankara'dan ayrılmıştır. İstanbul'a giden Macar başbakan oradan Bursa'ya gitmiştir. Uludağ'a çıkan başbakan Bursa'dan Yalova'ya oradan deniz yoluyla tekrar İstanbul'a dönmüştür. Geceyi İstanbul'da geçiren Kont Bethlen 1 Kasım 1930 Cumartesi günü ülkesine dönmüştür.³²

Macaristan Başbakanı Kont Bethlen ülkesine döndüğünde Macar Basın mensuplarını davet ederek Türkiye ziyareti hakkında oldukça teferruatlı ve önemli açıklamalarda bulunmuştur. İlk önce ziyaretinin sebeplerini, iki ülke arasındaki antlaşmaya dayanarak Türkiye Macaristan dostluğunu geliştirmek, antlaşmanın içeriğine uygun olarak dış politikada ortak menfaatlerin olduğu alanlarda görüş alış verişinde bulunmak olduğunu açıklamıştır. Geçmişten örnekler sunarak her iki milletinden asırlarca birbirine karşı dostluğunu ispatladığını, bu gün ise ortak menfaatlerin olduğunu ancak bu gün takip edilen siyasetin yeni bir siyaset olduğuna dikkat çekmiştir. Özellikle Türkiye'nin değişen şartlarını ve siyasetini şu örneklerle dile getirmiştir:

“1-Türkiye öz Türk milletinin amaç ve istekleri ile uygun olmayan yabancı ırkların topraklarını muhafazası ve kendini birçok sorumluluklar altına koyan siyasetini terk etmiştir.

2-Türkiye dünya Müslümanları adına kendine sorumluluk ve sıkıntılar yükleyen hilafet siyasetini terk etmiştir.

²⁹ Akşam, 2 Teşrinisani 1930, Hakimiyeti Milliye, 1 Teşrinisani 1930.

³⁰ Hakimiyeti Milliye, 1 Teşrinisani 1930, Akşam, 2 Teşrinisani 1930.

³¹ Cumhuriyet, 5 Teşrinisani 1930.

³² Milliyet, 1 Teşrinisani 1930, Cumartesi.

3-Türkiye dış siyasetinde de bazı değişiklikler yapmıştır.

a) Yüz yıllardır Türkiye'nin zaaf siyasetini takip eden Rusya ile bu gün iyi ilişkiler içerisinde.

b) Türkiye asırlardır ihtilaf halinde yaşadığı Yunan milleti ile barışmıştır.

4- Türkiye'nin değişen bu iç ve dış siyaseti onu Balkanlara karşı ilgisizliğe itmemiş, İstanbul'a ve boğazlara sahip olması, Türkiye'ye Balkanlar üzerinde daha güçlü bir konum sağlamıştır. Bu durum Türkiye'nin Balkanlara ilgisini mecbur kılmaktadır."³³

Bu değerlendirmelerle Macar Başbakan Türkiye'nin İmparatorluk yapı ve anlayışından Ulus devlet yapılanması ve anlayışı içerisindeki oluşumunun gereği olan siyasi kabullerini onaylamış ve doğrulamış olmaktadır. Hatta iki ülke arasında takip edilen siyasetler bakımından bir uyumun olduğunu, bu halin iki ülkeye dış politikalarına yön vermelerinde de bir denge oluşturduğunu belirtmiştir. Bu dış politikada ortak oluşumlar sağlamanın menfaatleri korumayı amaçladığını, başka devletlere karşı yönelmiş bir adım olmadığı, ortak menfaatlerin barışın korunması ve güçlendirilmesine hizmet ettiklerini özellikle vurgulamıştır.

Kont Bethlen gazetecilerin soru sormalarına da müsaade etmiştir. Gazeteciler bu seyahatin sadece siyasî amaçla mı yapıldığını sormaları karşısında; siyasî amaçla yapılmış olmasına rağmen, iktisadi meselelerin de görüldüğünü, bu gezinin Macaristan'ın Rusya'ya karşı olan siyaseti ile hiç bir alakası olmadığını veya Türkiye'ye Rusya ile dostluk ilişkilerini kurmalarında yardımcı olması için gitmediğini söylemiştir. Gazetecilerin İtalya-Türkiye-Yunanistan-Bulgaristan-Macaristan-Avusturya ve Almanya blokunun gerçekleşmesi ile ilgili olarak yabancı basın organlarında yer alan haberlerin zamansız olup olmadığı hakkındaki sorularına, gülerken ne lehte ne de aleyhte bir kehanette bulunmayacağı söyleyerek şu cevabı vermiştir; İtalya ile faydalarını gördüğü ilişkilerini devam ettirdiğini, Avusturya ile ilişkilerinin iyileşmekle kalmayıp daha da dostane bir duruma geldiğini, Türkiye ile olan durumu açıkladığını, Yunanistan ve Bulgaristan ilişkilerin iyi olduğunu, ama bütün bunların bir ittifak veya grup oluşturmayı ifade etmediğini yapılan antlaşmalarda da böyle bir amaç bulunmadığı şeklinde cevaplandırmıştır.³⁴

Macar Başbakanı Kont Bethlen'in Türkiye seyahati bu gelişmeler ve düşünceler içerisinde tamamlamıştır. Hatta Kont Bethlen Ankara ziyareti ile ilgi olarak, Viyana'da, Avusturya - Macaristan arasında imzalanan dostluk ve hakemlik antlaşmasının şerefine verilen akşam yemeğinde Viyana elçimizle yapmış olduğu sohbetinde düşüncelerini "...Avrupa'da muhtelif hükümet merkezlerine vaki olan ziyaretlerim arasında Ankara ziyareti bende en derin bir hatıra ve lâ-yezâl (bitimsiz) bir muhabbetle mümteziç (bağdaşmış, kaynaşmış) bir hissi memnuniyet bırakmıştır. Önümüzdeki baharda Başvekil İsmet Paşa ve Hariciye

³³ Milliyet, 6 Teşrinisani 1930, Perşembe.

³⁴ Cumhuriyet, Milliyet, Hakimiyeti Milliye, 6 Teşrinisani 1930, Perşembe.

Vekili Tefvik Rüştü Beyefendi hazeratının Peşte'ye ziyaretlerine büyük bir hissi muhabbetle intizar (bekleme) ediyorum."³⁵ diyerek açıklamıştır.

Macaristan'ın Türkiye elçisinin 1933 yılında hazırlamış olduğu Macaristan ile ilgili oldukça teferruatlı raporda, Başbakan Kont Bethlen'in ve Dışişleri Bakanı M. Walko'nun Türkiye ziyaretlerini de konu alan önemli yorum ve değerlendirmeler bulunmaktadır. Türkiye elçisi Macaristan'ın ülkemizle siyasi ilişkilerinin çok iyi olduğunu halende iyi olmaya devam ettiğini yazmış ancak diyerek şöyle bir değerlendirme yapmıştır:

"..Mütecavizin tarifi ile bu tarifi küçük itilaf zümresi ile tarafımızdan imzası ve Bulgaristan ile son zamanlardaki vaziyetimiz Macarlarda revizyon aleyhtarı zümreye temayül ettiğimizi husule getirmiştir.

Macar Başvekil ile hariciye nazırının Ankara'ya ziyaretleri ve gerek Ankara'da ve gerek İstanbul ve Tekirdağ'da haklarında gösterilen samimi hüsnükabul Macar ricalini ve dolayısı ile Macar Hükümet ve milletini pek memnun etmiş ve bu seyahat Macar matbuatının çok samimi neşriyatı bize karşı dostluklarını izhara vesile olmuştur.

Başvekil ve hariciye nazırının Ankara'da Reisicumhur Gazi ve Başvekil İsmet Paşa ve Hariciye Vekili Tefvik Rüştü Beyefendi ile yapılan görüşmelerde, yapılan konuşmalardan ve oluşan genel durumdan, mütecavizin tarifi, Bulgaristan vaziyeti, Yugoslavya Kralının ve Titulesco'nun memleketimizi ziyaretleri ile oluşan olumsuz hava kısmen kaybolursa da Hariciye Nazırı Mösyö Konya'nın ve sabık Ankara Sefiri Mösyö Tahy'nin ve bu politika zevatının Türkiye'nin revizyon aleyhtarı gruplara temayülü zannını tamamen izale etmemiş olduğunu hissediyorum. Vekaletten aldığım emir ve talimat dairesinde bu zannı izaleye her vesilede istifade edecem..."³⁶

Türk elçisinin de ifade ettiği gibi, Macar devlet adamlarının bu ziyareti dostluğu ve kardeşliği geliştirmiş olmasına inanmalarına rağmen, Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı sonrası oluşan dünya düzeninin değiştirilmesine taraftar olmaması kanaatlerini değiştirmemiştir. Türk elçisi bu durumun düzeltilmesi için gayret edeceğini Ankara'ya bildirmesi önemlidir.

Türkiye Başbakanı İsmet (İnönü)'nün ve Dışişleri Bakanı Tefvik Rüştü (Aras)'ın Macaristan Seyahati

Türkiye Başbakanı ile dışişleri bakanının Macaristan'a yapacakları iadeziyaret öncesi, Cumhuriyet Gazetesi muhabiri Macaristan Başbakanı Kont Julius Karolyi'yle görüşerek Türkiye-Macaristan münasebetleri ile ilgili fikirlerini sormuştur. Julius Karolyi bu konuda şu açıklamalarda bulunmuştur; kendinden önceki başbakan Kont Bethlen'in Türk milletine karşı beslemiş olduğu hissiyatın aynısının kendi hükümetinin de taşıdığını, İsmet Paşa ve Tefvik Rüştü Beyin ziyaretlerinin Macaristan milleti tarafından sevinç, heyecan ve hasretle bek-

³⁵ BCA, 030.10.233, 574/ 8, Tarih: 16.2.1931, Sayı: 2925.

³⁶ BCA, 030.10.232., 566.6.

lendiğini, bu ziyaretin iki millet arasındaki iktisadî ve kültürel ilişkileri bir kat daha artıracığından emin olduğunu söylemiştir.³⁷ Yine bu ziyaretle ilgili olarak Macaristan'ın Türkiye elçisi M. Tahy basına şu açıklamada bulunmuştur; " Macaristan'ın büyük ve aziz misafirleri İsmet Paşa Hz. ile Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Beyin Macaristan'ı teşrifleri esnasında Peşte'de bulunmak ve kendilerini memleketimde selamlamak bahtiyarlığına nail olmak üzere gidiyorum... Başvekil Hz. Lozan'dan sonra yaptıkları ilk Avrupa seyahatlerinde Peşte'yi de ziyaret etmeleri Macaristan için hakiki bir sevinç vesilesi olacaktır... Esasen iki memleket arasında hallolunmamış hiç bir mesele kalmamıştır. Bütün mukaveleler tam bir samimiyet ve hüsnü niyet havası içinde imza edilmiştir..." , sadece suçluların iadesi ile ilgili küçük bir durumun kaldığını, onunda Harbiye Müsteşarı Numan Beyin iyileşmesi ile iki tarafın samimiyetiyle halledileceğini belirtmiştir.³⁸

Macaristan'ın Türkiye elçisi M. Tahy'nin de işaret ettiği gibi bu ziyaretin, İsmet Paşa'nın Lozan görüşmeleri için 1923'de gittiği Avrupa'ya yedi yıl aradan sonra ilk gidiyor olması bakımından da ayrı bir önem taşımaktaydı. O gün Avrupa'ya Türk devletinin ve milletinin bağımsızlığını ve milli sınırlarının kabulü için giderken, bu gün önemli bir siyasî ağırlığı olan, bağımsız Türk devletinin başbakanı olarak Avrupa'ya gidiyor olması oldukça dikkate değerdir.*

Türk heyeti 7 Ekim 1931 Çarşamba gecesi Ege Vapuru ile Pire Limanından hareket etmişlerdir. Tiryeste'ye gidecek olan İsmet Paşa ve Tevfik Rüştü Bey orada İtalya devlet adamları ile görüşecekleri yazılmıştır. Yaklaşık iki gün Tiryeste'de kalan Türk heyeti Pazar günü Budapeşte'ye ulaşmıştır. Türk başbakanı karşılamak için Macaristan başkentinde olağandışı bir hazırlık yapılmıştır. Başkent İstasyonunda büyük bir takı zafer yapılmış, her taraf Türk-Macar bayrakları ile süslenmiştir. Türk Başbakanı gelmeden Macar basını bu seyahati gündeme almış ve uzun uzun Türkçe makaleler yazılmıştır. Bu makalelerde iki kardeş millet olarak anılan Türk ve Macar temsilciler hakkında pek hürmetkâr ve saygılı bir dil kullanılmıştır. 11 Ekim 1931 Pazar sabahı saat 10 sularında İsmet Paşa ve yanındakiler Budapeşte'ye varmışlardır. Türkiye Başbakanı, Macar Başbakanı Kont Karolyi, Dış İşleri Bakanı M. Walko, Türk elçiliği yöneticileri ve hükümet yetkilileri tarafından karşılanmıştır. Halkın tezahüratı arasında ilerleyen Türk heyeti Lona Palora oteline yerleşmiştir. Macar Dışişleri Bakanı öğlen yemeği vermiş, sonra at yarışlarına katılan Türk heyeti akşamda operada bir tiyatro izlemişlerdir.³⁹

³⁷ Cumhuriyet, 7 Teşrinievvel 1930, Çarşamba.

³⁸ Cumhuriyet, 8 Teşrinievvel 1930, Perşembe.

* Lozan sonrası bu ilk Avrupa seyahatine İsmet Paşa önemli bürokratları da yanında götürmüştür. Bunlar: İsmet Paşanın özel kalem müdürü Vedit Bey, Ali İktisat Meclisi Baş Kâtibi Nurullah Esat Bey, Dış İşleri I. Daire Umum Müdürü Cevat Bey, Tevfik Rüştü Beyin özel kalem müdürü Kemal Aziz Bey, Anakara polis müdürü Salih Bey, TBMM muhafız alayından Binbaşı Fahri ve Yüzbaşı Nazmi beyler, dâhiliyeden memur Muammer, Ali Rıza, Mustafa, Sinan, Aziz, Kâşif, Mürteza beylerden oluşan bir heyetti. BCA, 030.18.01.02. , 23.65.4. , Tarih: 21.9.931, Sayı: 11742.

³⁹ Yarı, Milliyet, Hakimiyeti Milliye, 8/ 9/ 10/ 11/ 12 Teşrinievvel 1931, Perşembe, Cuma, Cumartesi, Pazar.

Macar basını Türkiye Başbakanının bu gezisine oldukça geniş yer ayırmıştır. Peşti Hirlap Gazetesi, bu ziyaretin iki ülke arasındaki sıkı dostluğu kuvvetlendirdiği kanaatini ortaya koymuştur. Usjag Gazetesi, Türk vekillerin Peşte ziyaretlerinin nezaket ziyareti olmakla kalmayıp, büyük bir siyasî ve ekonomik öneme sahip özellik kazanmakta olduğunu yazmıştır. Peşter Lloyd Gazetesi ise, dostluk ilişkilerinin başka devletlerin aleyhine yönelik olduğu yorumlarının gittikçe azaldığını, Türk Macar ilişkilerinin bu fikirden çok uzak olduğunu ve Avrupa birliği gibi bir fikri işaret ettiğini yazarak, her iki milletin kültürel, siyasî ve iktisadî alanda antlaşma isteklerini çok güçlü bir şekilde ortaya koyduklarını belirtmiştir. Nem Zebek Gazetesi de bu ziyaretin iktisadî noktan çok önemli olduğunu, Mustafa Kemal'in dâhiyane sevk ve idaresi ile kuvvet bulan Türkiye'nin dünya siyasetinde çok önemli bir unsur olacağını yazmıştır. Az Est Gazetesi, Türk ve Macar vekilleri coşkuyla selamlayarak, bu ziyaretin iki millet içinde çok verimli neticeler doğuracağını yazmıştır. Nyolcorai Usjag Gazetesi iki milletin tarihi bağlarını ve yapılan birçok antlaşmaların tarihçesini ortaya koyarak, iki milletin dostluğunun yeniden güçleneceğini, Türklerin Macarları kardeş olarak telakki ettiklerini bunu geçmişte böyle olduğu gibi bu günde böyle olduğunu yazmıştır. Magyar Arsag Gazetesi ise yakın bir gelecekte gerek siyasi gerek iktisadi en güçlü bir bağın gelişeceğini ifade etmiştir.⁴⁰

Macar basını ilk günler bu değerlendirmeleri yapmış ve yapmaya devam etmiştir. Türk heyeti Macaristan'daki ikinci gün Pazartesi resmi temaslarına başlamıştır. Öğlene doğru saraya davet edilen İsmet Paşa ve Tefik Bey Kont Karolyi ile görüşmüşler onurlarına verilen öğlen yemeğinden sonra Macar Dışişleri Bakanlığına geçmişlerdir. Burada da M. Walko ile iki ülke arasındaki meseleler konuşulmuştur. Her iki ziyarette de Türkiye'nin Macaristan elçisi Behiç Bey ile Macaristan'ın Türkiye elçisi M. Tahy hazır bulunmuşlardır. Akşam yemeğinde ise iki ülkenin başbakanları birer konuşma yapmışlardır. Macar başbakan yaptığı konuşmada; Türkiye'nin 1929 ekonomik buhranına rağmen Mustafa Kemal'in dehası ve iradesi, Türk milletinin bitmek bilmeyen kuvvet ve kudreti ile başarıyla çıkmış olmasından dolayı Türkiye'ye olan hayranlığını artırdığını ve Türkiye'nin barışın ve istikrarın önemli bir unsuru olduğunu söylemiştir. İsmet Paşa'da yaptığı konuşmada tarihi bağları ve bu süreç içerisinde Macar yöneticilerin milletleri için vermiş oldukları başarılı mücadeleyi hatırlatarak, bu gün için Macarların istikrar içerisinde ilerleme sağladıklarını, iki ülke arasındaki dostluğun merkezi ve doğu Avrupa içerisinde sağlam ve gelişen bir seyir izlediğini, iki ülkenin barış ve istikrara aşık olduklarını, ilişkilerini bu anlayış içerisinde bölge ülkelerini de kapsayacak bir şekilde devam ettirdiklerini, bu anlayışın önemli ve dikkate değer olduğunu belirterek konuşmasını bitirmiştir. Türk heyetinin bu gezisine geniş yer ayıran Macar basını, iki başvekilin yapmış olduğu bu konuşmaya da yer vermiştir. Peşte Lloyd ve Nyolcorai Usjag

⁴⁰ Cumhuriyet, 12 Teşrinievvel 1931, Pazartesi.

gazeteleri İsmet Paşa'nın yapmış olduğu konuşmaya büyük bir samimiyet ve coşkuyla yer vermişlerdir.⁴¹

Cumhuriyet Gazetesi'nin başyazarlarından Yunus Nadi de, gazetesindeki köşesinde " Budapeşte'den İlk İntibalar" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Hayli uzun olan bu yazıda ilk önce Budapeşte şehri ile ilgili bilgi verilmiştir. Sonra Macarların krallıkla idare edilmeleri üzerine ve tarihi süreçle ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Yunus Nadi Macarlar'ın Birinci Dünya Savaşı'yla bağımsızlıklarına kavuştuklarını ancak barışa elleri kolları kesik, vücutlarının şuraları buraları parçalanmış olarak kavuştuklarını yazmıştır. Bu barışın bağımsızlık getirmesine rağmen Macarların birliğini param parça etmesinin asıl acı veren taraf olduğunu söylemiştir. Macaristan'ın barıştaki adaletsizliği en iyi şekilde yaşadığını ve bunu Macar halkının çehrelerinde görmenin mümkün olduğunu yazarken Macar halkının derdinin büyük ve derin olduğunu özellikle vurgulamıştır. Dünya ekonomi buhranının çok etkilediği ülkelerden biri olan Macaristan'ın durmadan hükümet değiştirmesini de suyu geçerken at değiştirme benzetmesiyle eleştirmiştir. Yunus Nadi Macar hükümet başkanlarını da ele alarak, dirayetli Bethlen'in gittiğini yerine gayretli ve marifetli Karolyi'nin geldiğini ancak sorunların bitmediğini ve kalmaya devam ettiğini, Macar halkının moralini de bu durumun etkilediğini ancak kuvvetli ve çalışkan meziyetleri ile Macar halkının bu karanlığı yürüyeceğinden emin olduğunu yazmıştır.⁴²

Türk heyeti 14 Ekim 1931 Çarşamba günü sabah Budapeşte'den ayrılarak trenle 6 saat süren bir yolculukla Macaristan'ın belki de merkezi Avrupa'nın hayvan yetiştirilen en büyük ve modern harası olan Merpar Ges'e gitmişlerdir. İsmet Paşa burada devlet çiftliğinin her tarafını büyük bir ilgi ile gezip inceleyerek yetkililerden geniş bilgi almıştır.⁴³ Türkiye Macaristan'ın bu hayvan yetiştiriciliğindeki sahip olduğu bilgi ve donanımdan her zaman faydalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Arşivleri bu konuda yüzlerce bilgi ve belge barındırmaktadır.

Türk heyeti Çarşamba günü akşamı, Macar devlet yetkililerinin hemen hapsinin bulunduğu kalabalık bir protokol tarafından uğurlanmıştır. İsmet Paşa ayrılmadan kısa bir süre önce Macar basın mensuplarını kabul ederek açıklamalarda bulunmuştur. Bu gezinin iki ülke arasındaki ticarî ve siyasî ilişkileri iki millet lehine geliştirdiğini, Tuna yolları vasıtasıyla yapılacak nakliyat meselesinin halledilmesinin de bu ilişkilerde önemli bir payı olduğunu, ticaret eşyasının ithalat ve ihracatının ise detaylı bir incelemeye tabi tutulacağını, Macaristan'ın Türkiye'ye mensucat orotiası, ziraat aletleri ve diğer eşyaları ihraç edebileceğini, Türkiye'nin de Macaristan'a kömür, pamuk ve diğer önemli malları ihraca hazır olduğunu açıklamıştır. Dış siyasette ise barış sağlamak ve korumak konusundaki göstermiş oldukları arzuyu yinelemiştir. Tefik Rüştü Bey de basın mensuplarına yaptığı açıklamada; Türkiye'nin imzalamış olduğu

⁴¹ Cumhuriyet, 13 / 14 Teşrinievvel 1931, Salı-Çarşamba.

⁴² Cumhuriyet, 16 Teşrinievvel 1931, Cuma.

⁴³ Cumhuriyet, 14 Teşrinievvel 1931, Çarşamba.

antlaşmalardan dolayı imza ettiği hiç bir şeyden geri durmadığını, taahhütlerini her zaman yerine getireceğini fakat Türkiye'nin görüş alış verişinde bulunmadan yapılan girişimler ve antlaşmalarda hükümetinin hiç bir şekilde sorumluluk ve tahammül göstermeyeceğini açıkça söylemiştir.⁴⁴

Basın açıklaması sonrası Türk heyetini götürecek olan tren hareket etmiştir. Venedik'e kadar trenle giden heyet orda bekleyen Ege Vapuruyla Türkiye'ye dönmüştür.

Sonuç

Türk ve Macar devlet başkanlarının, bakanlarının karşılıklı yapmış oldukları ziyaretler her iki ülke basınında büyük bir heyecan ve coşkuyla yer almıştır. Türk basınında çıkan haber ve yorumlardan hareketle yapılan çalışmada şu değerlendirmeleri yapmak mümkün olabilir:

Türk basını karşılıklı yapılan bu ziyaretlere geniş yer ayırmıştır. Haber ve yorumlar yapılmaya çalışılmıştır. Ancak basındaki bilgilerden yapılan görüşmelerin özel boyutlarını ve derinliğini öğrenmek mümkün olmamıştır. Yalnız devlet yetkililerinin yapmış oldukları açıklamalar ve konuşmalardan en azından iki devlet arasındaki sorunların ve yaklaşımların, dostlukların hangi boyutta olduğunu öğrenme ihtimali mevcuttur. Türk ve Macar devlet adamları bu anlamda oldukça samimi ve içten hareket ettikleri, Türk ve Macar kardeşliği cümlesinin bu ziyaretlerin temel ifadesi olduğu gözlenmiştir.

Türk basınına yansıyan veya yansıtıldığı kadarıyla 1930-1931 yıllarında gerçekleşen bu seyahatlerin özellikle 1929 dünya ekonomi krizi içerisinde gerçekleşmiş olması görüşmelerin ağırlığını ticaret ve ekonomi oluşturmuştur. Özellikle bu krizden en çok etkilenen devletlerden biri olan Macaristan, Türkiye'den ziraat ve tarım ürünleri ihtiyacını gidermek için bu diplomatik ziyaretleri fırsat olarak kullanmıştır.

Yine bu ziyaretler, Birinci Dünya Savaşı sonrası, Avrupa ve Balkanlarda devletlerin kendilerine dost ve müttefik aradığı, savaşın sonuçlarını kabullenme veya değiştirme hedeflerine göre yeni bir yapılanmanın olduğu bir sürece denk gelmesi bakımından da önemlidir. Macaristan Balkanlarda Küçük İtilâf* ve Balkan Antantı oluşumları rahatsızlığını hissettirirken diğer taraftan Türkiye'nin destek ve dostluğunu devam ettirme amacını taşıdığını görmek mümkündür.

Türk Basınındaki yer alan haber ve yorumlarda ağırlıklı olarak Türk ve Macar milletlerinin tarihi dostluğu ve kardeşliği uzun uzun işlenmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda aynı cephede yer almamız, ortak kaderi paylaşmamıza vurgu yapılarak iki ülke arasında hiç bir sorunun olmadığını, var olanların ise çözüme kavuşturulduğu yer almıştır.

⁴⁴ Cumhuriyet, 15 Teşrinievvel 1931, Perşembe.

* Küçük İtilâf: Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun mirasçısı devletler Yugoslavya, Çekoslovakya ve Romanya tarafından ortaya çıkarılmış sonra Fransa'nın nüfuz ve önderliğine girmiş, I.Dünya Savaşı sonrası kurulan statüyü korumak amacıyla oluşmuş bir ittifaktır.

Macar devlet adamlarının Türk basınına yapmış oldukları açıklamalarda veya yapmış oldukları konuşmalarda, Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in büyük bir lider olduğunu ve kendisinden ciddi anlamda etkilendiklerini, Türk milletinin bu anlamda şanslı olduğunu açıkça söylemişlerdir.

Türk Ocağının Macaristan'daki kültür dernekleri ile ortak çalışmalar yürüttüğü, Macar bilim adamlarından faydalanmak için girişimler içerisinde olduğu basına yansırken, Macar devlet adamları bu ilişkileri geliştireceklerine de söz vermişlerdir.

Gazetelerin köşe yazılarında Türk Macar dostluğunun sadece menfaatlerden kaynaklanmadığı, millî hislerin ve tarihi geçmişin daha çok etkili olduğu vurgulanmıştır.

1930-1931 yıllarının Macarların yaralı fakat kuvvetli bir millet olduğu Türk gazete yazarları tarafından dile getirilmiştir. Bu yaralı ifadesi özellikle ekonomik sıkıntılar, savaştan dolayı kaybedilen topraklar ve parçalanmış bir nüfus anlamında kullanılmıştır. Macaristan'ın içinde bulunduğu bu sıkıntılardan dışişleri bakanı M. Walko ve Başbakan Kont Bethlen ve Bethlen sonrası başbakan olan Karolyi'nin sayesinde kurtulacağı ümidi dile getirilmiştir.

Türk basınında Kont Bethlen'in gezisi sırasında yapılan bir değerlendirilmede; Birinci Dünya Savaşı sonrası Macaristan'a gösterilen acımasız tavrın ve imzalatılan antlaşmanın sebebini Macarların Türk olmasından kaynaklandığını başka bir sebep aramamak gerektiği yazılmıştır. Avrupa devletlerinin Macaristan'ı siyasî olarak önemsemedikleri bir devlet muamelesi yaptıkları ifade edilmiştir. Bu değerlendirmeleri yapan basının yaklaşımını yabana atmamak gerekir.

Özellikle Macar yetkililer, Türkiye'yi Balkanlar ve Avrupa için barışın ve siyasî dengelerin koruyucu bir gücü olarak görmüşlerdir. Bu düşüncelerini basınla açıkça paylaşmışlardır.

Bu diplomatik ziyaretlerin basına yansımaları şunu da ortaya çıkarmıştır ki, Türk dış politikası özellikle cumhuriyet dönemi iyi takip edilmektedir. Kont Bethlen Türkiye dönüşü kendi basınına yapmış olduğu açıklamalarda bunu maddeler halinde sıralamıştır. Bu yaklaşımı yukarıda ilgili başlık altında görmek mümkündür.

Türkiye Başbakanı İsmet Paşa ve Dışişleri Bakanı Tefik Beyin Macaristan seyahati vesilesiyle Türk gazetelerinde yapılan bir yorumda; Macar halkının birliğinin parçalanmışlığı ve yaralarının derinliği dile getirilmiştir. Ancak en çok dikkat çeken yorum, Macarların bu sıkıntılı dönemde sıkça hükümet değişikliği yaşadıklarını bunu da "Su geçerken at değiştirilmez." Türk atasözü ile eleştirildiği dikkat çekmektedir.

Bu yapılan seyahatler iki ülke basının birbirine karşı daha dostane ilişkiler kurmalarını sağladığı gibi, her iki ülke basını yapmış oldukları dostane ve içten, coşkulu yayınlarla tarihi dostluğu daha da kuvvetlendirmişlerdir.

Türk ve Macar devlet başkanları ve bakanları düzeyinde yapılan bu ziyaretlerle; özellikle Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı sonrası statükonun korun-

ması anlayışı içerisinde diğer balkan ülkeleri ile de yakın ilişkiler kurması, Bulgaristan gibi revizyonist Macaristan'ın rahatsızlığını oldukça asgariye indirmiştir.

Abstract

The years between 1930 and 1931 was the process that Turkey and Hungary diplomatic visits were intense the process, begun with M. Walko, Hungarion foreign minister, kept on with Hungarion prime minister Kont Bethlen. İsmet İnönü, presedent of Turkish Republic, and Tevfik Rüşüü Aras, foreign minester, fallowed up these visits.

The developments after world war I. Made these demorches important in Balkans and Europe. Turkish press showed enough interest in these visits, which were based on Turk-Hungarian relationship and friendship. Turkish newspapers pressed the diplomatic visits as news and made critics and interpretations. Tukeish press contred the interpicitation about the maxcim " Turk- Hungarion fraternity". The diplomacy between countries always remained important for media the past as today it is possible to see this situation in Turkish press beveen 1930 and 1931.

Key words: *Turkish Pres, Diplomacy, Balkans, Turk-Hungarian Fraternity, Peace, Friandship.*

Kaynakça

Arşiv:

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Gazeteler ve Süreli Yayınlar

Hakimiyeti Milliye

Yarın

Cumhuriyet

Akşam

Milliyet

Ayın Tarihi

Tetkik Eserler

ARMAOĞLU Fahir, *20. Yüz Yıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1987.

ÇOLAK Melek, "Türk-Macar İlişkileri Ve Macaristan'ın Türk İnkılâbına Bakışı (1919-1938)", *Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi 8-12 Aralık 2003 Bildiriler*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005.

DİLAN H.Berke, *Siyasi Tarihi 1914-1939*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998.

SOYSAL İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, I. Cilt, , Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.